

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ / РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті розглядаються екстралінгвістичні особливості викладання мови. Подано аналіз різних точок зору на екстралінгвістику як поняття у зв'язку з полемічними твердженнями про синонімічність екстралінгвістики та існування групи екстралінгвістичних дисциплін. Проведено деякий екскурс в етимологію поняття через звернення до структуралізму Ф. де Сосюра. Порушено важливе питання психологізації можливостей викладання української / російської мови як іноземної.

Ключові слова: екстралінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика, етнолінгвістика, паралінгвістика.

The article discusses extralinguistic features of language teaching. The analysis is given of various points of view on extralinguistics as a concept in connection with polemic statements about the synonymous series of extralinguistics and the identification of a group of extralinguistic disciplines. Some excursion into the etymology of the concept is made through a resort to the structuralism of F. de Saussure. The important issue of psychologizing the possibilities of teaching the Ukrainian / Russian language as a foreign language is touched upon.

Key words: extralinguistics, psycholinguistics, sociolinguistics, ethnolinguistics, paralinguistics.

В статті розглядаються екстралінгвістичні особливості викладання мови. Дан аналіз різних точок зору на екстралінгвістику як поняття в зв'язку з полемічними твердженнями про синонімічність екстралінгвістики та виділення групи екстралінгвістичних дисциплін. Проведено деякий екскурс в етимологію поняття через звернення до структуралізму Ф. де Сосюра. Затрачено важливий питання психологізації можливостей викладання українсько-го / російського мови як іноземної.

Ключевые слова: екстралінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика, етнолінгвістика, паралінгвістика.

Відкриття й «методичне узаконення» екстралінгвістики має своєрідну історію становлення в системі комунікативної взаємодії. Термін розглядається, як у вузькому, так і в широкому сенсі однаково суперечливо. Вузьке розуміння обмежує екстралінгвістику фонаційними засобами як початковими позамовними прийомами. Широкий погляд на екстралінгвістичні можливості дозволяє виділити ряд екстралінгвістичних дисциплін, котрі кардинально змінюють структуру мовознавства.

Різні трактування екстралінгвістики загострюють полемічність суджень. Мабуть для того, щоб довести спроможність одного з поглядів (а саме: широкого – про ряд екстралінгвістичних дисциплін) необхідно звернутися до структуралістської лінгвістики Ф. де Сосюра. Екскурс у глибокі наукові структуралістські узагальнення дають можливість зрозуміти сенс дисциплінарних об'єднань у зв'язку з вивченням мови. За часів становлення семіології та структуралістської лінгвістики Ф. де Сосюра термін екстралінгвістика не вживався, відкриття його прийшло в наші дні за посередництвом поняття зовнішньої лінгвістики. Відомий лінгвіст брав до уваги ті елементи, які вважав суттєвими; схема його роздумів дозволяла відмежувати елементи психічні (словесні образи і поняття) від елементів фізичних (звукові хвилі) і фізіологічних (говоріння, фонація і слухання). При цьому він акцентував на тому, що словесний образ не збігається із самим звучанням. У своїй роботі «Курс загальної лінгвістики» Ф. де Сосюр обґрунтовував свої твердження: «У той час як мовна діяльність в цілому має характер різнорідний, мова, як вона нами визначається, є явищем за своєю природою однорідним – це система знаків, в якій єдино істотним є поєднання сенсу і акустичного образу» [1].

У зв'язку з тим, що зоровий образ є основоположним елементом екстралінгвістики, ми пропонуємо кілька акцентних наукових векторів дослідження: екстралінгвістика й фізіогноміка; екстралінгвістика й інтонаційна фізіогноміка; екстралінгвістика й жестикуляція; екстралінгвістика й демонстрація.

Отже, *екстралінгвістика й фізіогноміка*. Сама по собі фізіогноміка є важливою складовою людського життя. Ми користуємося м'язами свого обличчя тоді, коли в силу різних причин немає можливості донести словесно інформацію. Здебільшого, носії однієї мови використовують меншу мімічну систему. Щодо вивчення іноземної мови, то фізіогноміка є основоположною на початковому етапі знайомства з новою лексичною організацією там, де йде навчання без мови-посередника. Цей прийом широко, але не особливо відкрито, використовувався в радянський період навчання у ВНЗ. Досвідчені викладачі обережно мімікрували і жестикулювали в аудиторіях іноземців, оскільки неврахування різниці культур могло спровокувати непорозуміння або допустити деяку неетичність поведінки, та й методичні рекомендації не припускали надмірної фізіогномічної активності. Підхід до становлення і розвитку методичних аспектів української/російської мови як іноземної складався в складних умовах багатьох обмежень. Викладачі УМІ/РМІ, як правило, не володіли додатковою мовою для спілкування, яку можна було б використовувати в якості опосередкованого помічника. Але, як же проходило знайомство з новою мовою іноземцями? Зрозуміло, що на початку це були досить тривалі фонетичні ознайомлення. Потрібно було мати особливу майстерність, щоб ставити звуки там, де їх ніколи не було, долати психологічний опір і технічне невміння іноземного студента «видавити» звук ніколи не вимовний ним. Звичні для носіїв української мови або російської мови голосні й приголосні звуки стають тортурями на першому етапі знайомства з новою мовою у іноземців. Навіть широко використовувані в інших мовах звуки **в, б** можуть викликати труднощі, не кажучи вже про звуки **й, х, ц, ч, щ** або м'який знак чи апостроф (в українській мові) або твердий знак (в російській мові). Наприклад, в іспанській мові, яка є державною у громадян Еквадору, ці звуки вимовляються синхронно і дуже відмінно від українського звучання. Досить складний для відтворення голосний звук **и (ы)** і йодовані звуки **я, є, ю, ї (я, е, ю, ё** – в рос. мові) викликають не менше проблем для їх звукової постановки. Зараз більше можливостей для мімічних пояснень мовних особливостей. По-перше, свобода методичної вибірковості; по-друге, інноваційний підхід – всі засоби допустимі, якщо вони працюють.

Виділення *екстралінгвістики й інтонаційної фізіогноміки* дозволяє акцентуватися на іншого роду фізіогномічних можливостях з підключенням звукової тональності. Історія становлення інтонації в мовознавстві не проста. Відомо, що до середини минулого століття основна роль інтонації полягала в розрізненні типів висловлювань. Незважаючи на те, що в другій половині ХХ століття з'явилися роботи щодо складання конструкцій інтонацій, і досить серйозне впровадження інтонаційних акцентів в систему шкільного і вузівського (філологічного) навчання, цієї теми обережно торкалися в методиці навчання УМІ/РМІ. Максимум уваги інтонації відводилося при вивченні віршів. В цьому плані іноземці захоплювалися нашим духом змагань і з певною мірою віддавалися інтонаційному читанню напам'ять. Мабуть розуміючи, що найбільшого інтонаційного пієтету вони досягнуть, якщо вивчать віршові твори, тому старанно підходили до питання голосових розстановок у вірші. Дух часу диктував свої пріоритети, і данина інтонації відводилася серйозна. Особлива увага до інтонації в викладанні УМІ/РМІ з'явилася в 90-х роках минулого століття, але все ще досить стримано. Сучасна методика мовного викладання більшу увагу приділяє ролі інтонації, яка вводиться окремою тематичною одиницею в загальний курс з навчання української мови як іноземної. У зв'язку з екстралінгвістичним досвідом викладання інтонація посідає важливу позицію в системі засобів викладання української/російської мови як іноземної. Потрібна вона як зовнішній елемент взаємодії між нерозуміючими один одного людьми, які прагнуть до розуміння і пізнання нової лексики з одного боку (ученика, слухача) і впровадження ефективних засобів в швидкому усвідомленні викладачем цієї нової лексики – з іншого боку.

Екстралінгвістика й жестикуляція – це найпоширеніший спосіб зовнішньої комунікативної взаємодії. Жестикуляція при викладанні УМІ/РМІ відрізняється від відомої мови жестів, яка використовується в середовищі людей з порушенням слуху. Однак і в системі вивчення іноземної лексики своєрідна «мова жестів» також використовується для початкової комунікативної взаємодії. В основному під жестикуляцією ми розуміємо різні конфігурації руками. Потрібно відзначити, що жести можуть бути як «нормативні», так і «ненормативні». Жестикуляція є необхідним засобом для пере-

дачі найпростіших думок. Її використання може мати аналогічні еквіваленти іншої культури, а можливо, що жести будуть викликати початковий подив. Однак, цей комунікативний зовнішній вплив швидше розуміється представником іншої культури. Необхідно згадати і про курйозні відмінності між твердженням і заперечення головою в більшості країн, за винятком культури Болгарії, де ствердлива відповідь буде виражатися відомим нам як «ні» коливанням голови з боку в бік. І навпаки: голова рухається вгору-вниз (як загальновідоме наше «так»), у болгар означає «ні». Розрізнення жестів може бути по частинах тіла, звідси жести руки, жести голови, ніг. Але, якщо говорити про більш активні рухи тіла, які використовуються як засоби в комунікації, то це вже буде називатися демонстрацією (ходити, бігти, брати тощо).

Отже, *екстралінгвістика і демонстрація* – важлива складова початкового знайомства з мовою. Особливо ефективна в процесі вивчення дієслів, можна також використовувати для пояснення ознаки предмета, його якісної складової. Все залежить від творчого підходу викладача.

Всі перераховані екстралінгвістичні форми комунікації використовуються як при початковому ознайомленні з мовою, так і в ході подальшої роботи. Ці форми дають можливість живого впливу на представника іншої культури, бажанням і необхідністю якого є вивчення української мови. Головною ж функцією зовнішньої лінгвістики є використання її з метою психологічного впливу на суб'єкта, готового до зміни свого світу в зв'язку з бажанням отримати знання або освіту в нашій країні.

Список використаних джерел

1. Соссюр Ф. Курс загальної лінгвістики. – Режим доступу до книги: <https://classes.ru/grammar/143.Saussurelinguistique/source/worddocuments/iii.htm>

Дата доступу: 08.11.2018